

Оксана Хімяк

Національний університет "Львівська політехніка"

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

© Хімяк О., 2012

Розглядається діяльність української преси на Американському континенті як важливої складової частини загальної історії української преси і засобу зв'язку між самими емігрантами та з Україною. Досліджується роль часописів у суспільно-культурному та національно-політичному житті емігрантів.

Ключові слова: єдність і консолідація нації, українська еміграційна преса, політичні часописи.

Oksana Khimyak

THE UKRAINIAN PRESS IS ON AMERICAN CONTINENT (END 19 – BIG. 20 CENTURY)

The work considers the importance of Ukrainian press and its influence on American continent as an essential and entire part of Ukrainian press history, which emphasizes a crucial connection (link) among emigrants and the way of communication with Ukraine. It researches the role of periodicals in socio-cultural, national and political emigrants' life.

Key words: political periodicals, nations' unity and consolidation, Ukrainian emigrant press.

Важливим чинником суспільно-політичного життя українців у процесі національного відродження та боротьби за державну незалежність і соборність України була преса. Сьогодні, маючи власну державу, ми повинні знати і передавати у спадок правдиву історію її творення. Вбираючи в себе дорогоцінний ужинок віків, кожна людина ще з дитинства переймається любов'ю до батьків, до свого роду, краю, до своєї Батьківщини. Незважаючи на те, яка влада в країні і як деякі політики фальшиво і неправдиво трактують історичні події, залишаються багатющі матеріали періодики і архівів, що засвідчують, хто ми, "чиїх батьків діти". Існує велика кількість українських періодичних та неперіодичних видань, які на своїх сторінках боролись проти різнотипового тоталітаризму, намагались консолідувати націю. У національному самоутвердженні українців значення преси підсилювала та обставина, що українці були частиною народу бездержавного, і тому часописи ставали засобами зв'язку між емігрантами і рідним краєм, і чи не єдиним чинником національного самоусвідомлення й самоорганізації народу.

Важливим джерелом до вивчення цієї теми є преса, зокрема український щоденник "Свобода", що видавався в Канаді на зламі століть. Дослідженням теми займаються сучасні історики Ю. Сливка, І. Крупський. Також багато цінної інформації можна почерпнути із досліджень А. Животка, М. Марунчака та ідеолога українського відродження І. Франка.

Мета роботи – з'ясувати вплив преси на суспільно-політичні погляди українських емігрантів, виявити головні напрями діяльності часописів, розкрити основні тематичні аспекти газетних публікацій, дослідити роль преси у переході від культурно-просвітницької до політичної роботи.

У другій половині 60-х років ХІХ ст. ще більше почало зростати зубожіння широких верств селянства в Галичині. Для бідняків не залишалось нічого іншого, як "...або на місці гинути з голоду і нужди, або йти світ за очі з надією на кращу долю або й без надії" [9, с. 234].

Трудящі маси Галичини, рятуючись від жахливого соціально-економічного гніту, втікали від безземелля і безхліб'я, шукаючи кращої долі за океаном. Багато з них оселялося у США. Однак і в Україні експлуататорам потрібні були дешеві робочі руки, а австрійській державі – рекрути. Тому у березні 1877 р. галицьке намісництво видало таємний циркуляр до усіх староств і постів жандармерії з вимогою припинити виїзд з України бідних селян.

Через три місяці у новому циркулярі намісництво роз'яснило, що бідними треба вважати тих, хто не зможе як викуп заплатити 160 злотих. На цей час це була значна сума і наскладати її було нелегко. Однак біженці розпродували все своє майно, позичали гроші. Бачачи це, уряд зробив умови виїзду ще жорсткішими. Незабаром був заборонений виїзд усіх жінок віком до 35 років, військовозобов'язаних чоловіків, а згодом на еміграцію і зовсім накладено вето.

Однак мрія зажити щасливо на клаптику землі, чутки про вільні землі, про заморський “рай”, де роздають землю з лісами, виявилися сильнішими. Не стали на перешкоді і переслідування. Різними шляхами десятки, а згодом і сотні людей, поодинці і цілими сім'ями залишали батьківські оселі і в пошуках омріяного щастя, долаючи в нелегких умовах океанські простори, усе ж діставались берегів Америки.

На початку ХХ ст. (1909 р.) у США за неповними офіційними даними було 470 тисяч українців [4, с. 123]. Вочевидь ця цифра занижена і точну цифру емігрантів визначити неможливо, адже страх повернення назад нерідко призводив до замовчування людьми своєї національності. Нелегким виявився для українців заокеанський “рай”. Експлуатація була не меншою, ніж на батьківщині. Проте до праці звикли і не скаржились. Чинником, що об'єднував людей, допомагав виборювати свої права, переносити розлуку з рідним краєм, прививав гордість до свого народу, зрештою давав практичні поради – стала преса, у становленні якої головну роль відіграли церковнослужителі. Майже в усіх українських виданнях, які видавалися у США, активну участь брали або стояли біля витоків цих видань священики. Серед них – Теофан Обушкевич, Роман Залітач, Василь Ортинський. Вони, окрім своєї душпастирської місії, залишили помітний слід в історії української журналістики.

“Аляска Геральд” (1868) і “Свобода” (1873) – це два часописи, які стали фундаментом розвитку української преси. Видавав їх православний священик, виходець із східноукраїнських земель Агопін Гончаренко.

У 1868 р. А. Гончаренко почав видавати англійською та російською мовами газету “Аляска Геральд”, у першому номері якої надрукував англійською мовою вільний переказ поеми Т.Г. Шевченка “Кавказ”, російський переклад тексту Американської Конституції, а в інших вмістив статті про світоглядні ідеї Шевченка. Він прагнув не тільки привити емігрантам національно-патріотичний дух, а й ознайомити з Америкою слов'ян.

У 1873 р. А. Гончаренко приступив до організації нової газети “Свобода”. На її сторінках відбилась глибока любов автора до свого народу, ненависть до його ворогів. Цю газету він сам редагував, складав і сам розсилав українцям по Сибіру і Алясці, щоб розбудити в них вороже ставлення до імперської політики царату. Проте сам він довго не міг продовжувати таку велику роботу, і не маючи жодної підтримки, припинив видавати газету, хоча політичну діяльність не припинив: друкувався в англійських часописах із дописами про Україну. Наскільки дошкуляли його публікації самодержавству свідчить те, що кілька разів царський уряд висилав аж у Каліфорнійські гори своїх агентів, які намагалися вбити старого революціонера.

Першою українською газетою на території усього Американського континенту став часопис “Америка”, який побачив світ завдяки діяльності священика Івана Волянського у серпні 1886 р. в Шенандоа. Про становлення газети так згадував засновник:

“В короткім часі по моїм приїзді почало зголошуватися до мене багато людей з інших місць, для заспокоєння моїх духовних потреб, так що зародилась у мене гадка, щоб для вдержання єдності нашого народу видавати газету рідною мовою. Але як до того взятися, коли не було ані редактора, ані якого письменника, ані друкаря з нашим письмом у цілій Америці. Зачав я сам учитися друкарства... Так кирилицею зачав я друкувати, котру назвав “Америка”... Першими моїми помічниками в друкарні були Григорій Дольний, молодий дяк нашої церкви і молодий хлопець

Василь Сарич. Ми склали черенки у себе, а друкували газету зразу на якісь старій ручній пресі, котру купив я в Нью-Йорку. Газета виходила на чотирьох сторінках невеликого формату. Редакцію провадив я сам. Газета видавалась два рази на місяць. Деколи помагала мені в редагуванні моя жінка, особливо під заголовком “Вісті зі старого краю” [7, 1912. –21 серп.].

Газета мала доволі примітивний вигляд, не було жодної системи подачі матеріалів. Версталась на чотири колонки, “внакрут”, основний її зміст – інформаційна хроніка з життя українців в старому краї і на еміграції та душпастирські статті-проповіді І. Волянського.

Через рік очолив редакцію новий емігрант з Галичини, медик за фахом, Володимир Сіменович, який до цього кілька місяців працював кореспондентом у цій же газеті, а складачем став професійний верстальник, емігрант зі Львова. У результаті обличчя часопису дещо поліпшується, розширюється тематика, додається белетристичний відділ, хоча основною і надалі залишається інформаційно-хронікарська тема.

Видавалась “Америка” протягом трьох з половиною років. У квітні 1889 р. В. Сіменович переїхав до іншого штату, а з 1 листопада газета разом з друкарнею перейшла у власність греко-католицької церкви. Очолив її священник К. Андрухович. Напрямок часопису відразу змінився: газета стала безтактно нападати на “панів”, вести безплідні дискусії і змушена була у 1890 р. самоліквідуватися. Після цього К. Андрухович повертається до старого краю.

Важливу роль в історії української преси в Америці відіграла газета “Свобода”. Перший номер її вийшов 15 вересня 1893 р. під редакцією священника Г. Грушки в Джерсі-Сіті. Про задум цього видання так згадував Г. Грушка з нагоди 20-річчя “Свободи”:

“Якась туга, якийсь сум стискав серце, коли українець з браку своєї газети довідувався про себе самого чи то з польських, чи словацьких газет, де наші справи не раз дуже брехливо представлено. Отже, в тих обставинах зародилась у мене мрія видавати власний часопис, писаний українським серцем, українською мовою, навіяний українським духом. Не зважаючи на усілякі труднощі й перешкоди, постановив я видавати українську газету, називаючи її “Свободою”, бо український народ від віків бажає свободи. Врадуваний, що маю вже назву газети, замовив я в фабриці за 25 доларів наголовок “Свободи”... Але як далі почати? І знову тяжкий сум упав на мою душу...” [2, с. 58].

У четвертому номері “Свободи” за 1893 р. виходить стаття “Нам треба народної організації”. Вона займала цілу першу полосу. У статті обґрунтовувалася необхідність єднання українців, вказувалося на завдання, які б могла виконувати нова організація. Так, за ініціативою Г. Грушка був організований український еміграційний дім і спілка Українського Народного Союзу (УНС). У публікаціях “Свободи” йшлося про організаційні моменти навколо УНС, роз’яснювався його статут, друкувалися листи від емігрантів, які схвально відгукувалися про діяльність УНС. На Першій Головній конвенції УНС у 1894 р. визнано “Свободу” офіційним органом Союзу. Відтак газеті стало дещо легше з фінансового боку, бо УНС почав щомісяця перераховувати редакції по 30 – 50 доларів. Окрім того, кожний член УНС обов’язково змушений був читати і передплачувати газету, за що платив щомісячно по 10 центів. “Свобода” захищала інтереси українських емігрантів, закликала до єдності, християнської любові між народами, турбувалась про розвиток українських шкіл в Америці. Зокрема, вже на початку 1894 р. в газеті була надрукована стаття “Нам треба школи” [7, 1894. – 12 січ.]. Публікації звертали увагу на недосконалість українських шкіл. Багато позитивного дав оголошений на сторінках часопису конкурс на кращий український “Буквар” і “Читанку”, призначені для шкіл США.

Потрібно сказати, що засновники та працівники газети ніколи не були байдужими до долі України. У 1895 р. вони запропонували створити у США комітет, який займався б реєстрацією багатих емігрантів-українців до своєї батьківщини, щоб у старому краї досвідом і багатством вони принесли користь рідному народові. Нерідко газета була ініціатором створення різних фондів, організатором збору пожертвувань для своїх братів у далекому краї, підтримувала усіляко вогник національно-визвольного руху в Україні. У США у 1905 р. з ініціативи “Свободи” було зібрано для 85 арештованих за революційну діяльність студентів Львівського університету 917 доларів, неодноразово збиралися пожертвування у фонд революційної української партії РУП тощо. У

багатьох публікаціях газети неодноразово підкреслювалося, що українська справа може бути успішно вирішена лише з участю східноукраїнських земель, коли центром усієї України стане Київ.

У багатьох публікаціях “Свободи” знаходимо дані про те, що в Україні не цікавляться життям емігрантів. Враховуючи це, редакція пропонувала встановити тісні відносини з рідним краєм, радила, щоб одна з провідних газет Галичини завела постійну рубрику “Заморська Русь”. Це дало певні зрушення, бо галицька преса значно поживила роботу з цієї тематики [8, с. 140].

“Свобода” розповсюджувалася і в Бразилії і в Канаді. До появи української преси у цих країнах вона була тим голосом, до якого прислухалися емігранти, якому вірили і усіляко підтримували. Часто на сторінках газети друкувалися твори І. Франка, М. Павлика, М. Лозинського, Ю. Бачинського, Ю. Федьковича, з емігрантів активно співпрацювали з газетою І. Ардан, Д. Пирч, А. Цурковський.

У роки Першої світової війни і збройної визвольної боротьби українського народу “Свобода” підтримала ідею УНС про створення народного фонду для підтримки українців старого краю у кожній місцевості Америки: “Якщо не можемо допомогти своїм братам збройно – допоможемо іншим ділом. Це діло – то твір нашої праці – гріш. Кожний з нас мусить віддати стільки, скільки зможе для допомоги Батьківщині” [7, 1914. – 10 верес.]. Сума, яка надходила в Україну, обчислювалася майже кожного тижня сотнями доларів. Ця допомога не припинялася і згодом: лише з 1912 по 1917 рр. на різні фонди для України було зібрано більше 50 тис. доларів. На сторінках “Свободи” друкувались численні листи на підтримку Центральної Ради, вимоги припинити окупацію України. Причому чимало юнаків виявляло бажання служити добровольцями в українській армії, боротися за волю України [5, с. 90].

“Свобода” протягом 20 років була єдиним українським друкованим органом, що виходив без перерви на Американському континенті. Можна оцінити її як не завжди послідовну та однозначну у своїй діяльності, проте її роль у культурно-політичному житті нації є великою.

З часом у США починає проходити диференціація преси. Виникають часописи, розраховані на професійні групи людей. З'являються рекламні та релігійно-церковні видання. Так, баптисти починають видавати українською мовою “Листочок” з 1904 р., греко-католики – “Пастирь”, православні – “Поступ” і “Світ”, пресвітеріанці – “Союз”. 1906 р. А. Хромовський для реклами свого бізнесу видавав у Нью-Йорку двотижневик “Работник”, аналогічну роль виконувала і газета “Гірник”. Популярними були українські гумористичні часописи – “Шершень”, “Оса”. Певну роль у житті емігрантів відігравали й часописи “Зазуля”, “Хлопський параграф”, “Гайдамаки”, “Мета”.

Загалом з часу виходу у світ першого українського часопису “Америка” і до Першої світової війни на теренах США видавалось більше 30 часописів українською мовою [1, с. 462]. Усі вони відіграли певну роль у житті та консолідації нації.

Користувалась популярністю та видавалася українська преса і в Канаді. Загалом до початку Першої світової війни в Канаді видавалися 24 українські часописи. Мала ця преса свої особливості, адже початком еміграції українців до Канади прийнято вважати 1891 рік, а першими українськими поселенцями – вихідців із села Небилів на Підкарпатті Івана Пилипіва і Василя Єлиняка. Цілком ймовірно, що й до них в краї селились вихідці з України. Зрозуміло, що й українська преса виникла тут пізніше, ніж в США [8]. Перші видання з'явилися тут лише після 1900 р. Пов'язане їх виникнення з діяльністю архімандрита Арсенія Чеховцова, який почав видавати у Вінніпегу часопис “Канадійська нива” [3, с. 67]. Але оскільки сам не мав часу до занять журналістикою, то незабаром усю роботу по випуску газети перекинув на А. Старовдорова, хоча при цьому систематично вів відділ “Корм духовний”.

Англійська ліберальна партія, з метою перетягнути українців на свій бік, почала видавати у 1903 р. у Вінніпегу часопис українською мовою “Канадійський фермер”. Але з часом він позбувся чужих опікунів і став цікавим українським часописом.

У Канаді видавалися й інші часописи, які нерідко замість основної цілі – з'єднати емігрантів, – вели між собою непотрібні дискусії і влаштовували чвари [6, с. 321]. Зокрема це були такі газети, як “Ранок”, “Слово”, “Червоний прапор”. Уникнути таких вад намагалися “Український голос”, і

“Канадійський русин” (1911 р.), які у своїй програмі зобов’язувалися шляхом просвіти, науки, пропаганди християнської моралі єднати націю.

У цей самий час виникає українська періодика в Бразилії. Першим друкованим органом у цій країні стає двотижневик “Зоря”, що його видає товариство “Просвіта” в Куритибі. Часопис орієнтувався на українську пресу США і Канади, наслідуючи її у всьому. Потім були часописи “Прапор”, “Праця”. На жаль, через різні обставини українська преса в Бразилії не набула достатнього розвитку і не мала впливу на формування громадської свідомості.

Можна стверджувати, що українська еміграційна преса була важливим засобом зв’язку як між емігрантами, так і з старим краєм, захищала економічні інтереси трудівників, прищеплювала їм національну гордість, була трибуною української літератури, пропагувала культурні надбання народу, стояла на варті проти асиміляції української еміграції. Незважаючи на різні умови функціонування, українська преса на Американському континенті була важливим чинником суспільно-культурного життя українського народу, хоча й не торкалася проблем подальшого державницького устрою України, а віддавала перевагу просвітницькій діяльності.

Зрозуміло, що відгороджена від України преса діаспори мала обмежені контакти з українською пресою на її етнографічних землях і не могла повною мірою впливати на її розвиток. Але водночас в умовах іншомовної експансії, відірваності від національного коріння лише повною мірою й завдяки ентузіазмові та самовідданості видавців і редакторів української журналістики українська нація могла не лише вижити, а й зберегти дух національно-державницької ідеології.

Українські часописи в еміграції виконували важливу соціальну функцію: з одного боку, заповнювали постійний широкий контакт між українцями в діаспорі, а з іншого, – уможливлювали публічну дискусію між поточними потребами українського політичного, культурного, господарського і наукового життя. Водночас вони закликали до єдності, консолідації нації, постійно нагадували про обов’язки емігрантів перед своєю батьківщиною.

Українська еміграційна преса є важливою складовою частиною загальної історії української преси, якою можна пишатися, бо вчила добру, закликала до єдності, турбувалась про український народ, підтримувала його національно-визвольний рух.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинський Ю. Українська еміграція в З’єднаних Державах Америки / Ю. Бачинський. – Львів, 1914. – 495 с.
2. Животко А. Нариси історії української журналістики / А. Животко. – Подєбради, 1937. – 112 с.
3. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен: Український технічно-господарський інститут, 1989–1990. – 334 с.
4. Заставний Ф. Географія України / Ф. Заставний. – Львів, 1990. – 351 с.
5. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України (кінець 19 – перша чверть 20 ст.) / І. Крупський. – Львів: Світ, 1995. – 184 с.
6. Марунчак М. Історія Українців Канади: у 2-х т. – Т.2. / М. Марунчак. – Вінніпег, 1974. – 438 с.
7. Свобода: Український дневник. – Джерзі Ситі. – 1893–1925.
8. Сливка Ю. Суспільно-політичне життя українців Канади в дзеркалі західноукраїнської преси (20–30-ті роки // Українська еміграція: історія і сучасність / Ю. Сливка. – Львів, 1992. – С. 140–153.
9. Франко І. З приводу еміграції населення // Зібрання творів: у 50-ти т. / І. Франко. – К., 1985. – Т.44, кн. 2. – С. 353–361.